

УДК 378.14:37.06

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1\(19\)-1326-1336](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-1(19)-1326-1336)

Ткаченко Лідія Петрівна доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики викладання філологічних дисциплін у дошкільній, початковій і спеціальній освіті, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, <https://orcid.org/0000-0002-6375-3558>

Добровольська Наталія Леонідівна доктор філософії, доцент кафедри германських мов і перекладу, Національний університет «Одеська політехніка», пр. Шевченка, 1, м. Одеса, 65044, <https://orcid.org/0000-0001-9133-285X>

Єрмакова Світлана Станіславівна доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки і психології, Міжнародний гуманітарний університет, Фонтанська дорога 33, м. Одеса, 65000, <https://orcid.org/0000-0001-9524-518X>

МІЖКУЛЬТУРНА ОСВІТА ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню міжкультурної освіти як однієї з важливих передумов розвитку міжнародного співробітництва у вищій школі. Актуальність дослідження зумовлена зростаючою потребою у міжнародній співпраці в сфері вищої освіти та формуванні толерантного й відкритого освітнього середовища. В сучасному світі, охопленому глобалізацією, важливо розуміти та поважати культурне різноманіття для успішного функціонування в умовах міжнародної взаємодії.

Мета статті – розроблення шляхів вирішення проблем, які перешкоджають повноцінному впровадженню міжкультурної освіти в закладах вищої освіти України як важливої передумови розвитку міжнародного співробітництва у вищій школі. Для досягнення мети в процесі дослідження вирішено ряд завдань: визначено суть поняття «міжкультурна освіта» та значення міжкультурної освіти для розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти; проаналізовано сучасний стан міжкультурної освіти в Україні; виокремлено актуальні проблеми, які перешкоджають повноцінному впровадженню міжкультурної

освіти в закладах вищої освіти України як важливої передумови розвитку міжнародного співробітництва у вищій школі; запропоновано шляхи їх вирішення. В ході дослідження використано загальнонаукові методи пізнання: теоретичного аналізу, синтезу, опису, систематизації, порівняння та узагальнення.

За результатами дослідження встановлено, що міжкультурна освіта має вирішальне значення для розвитку міжнародного співробітництва у вищій школі. Однак її повноцінному впровадженню заважає низка проблем, серед яких варто відзначити: дефіцит фахівців у сфері полікультурної освіти, невідповідність між освітою та ринком праці, недосконалу нормативно-правову базу, ігнорування найкращих світових практик. Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу, який включатиме підготовку фахівців у сфері полікультурної освіти, впровадження механізмів взаємодії між закладами вищої освіти та роботодавцями для забезпечення відповідності освітніх програм потребам ринку праці, розробку чітких стандартів та вимог до впровадження міжкультурної освіти в українських закладах вищої освіти, вивчення та впровадження найкращих світових практик в галузі міжкультурної освіти.

Практична цінність результатів дослідження полягає у можливості їх застосування для розроблення конкретних стратегій та рекомендацій, спрямованих на покращення системи міжкультурної освіти в українських закладах вищої освіти.

Ключові слова: міжкультурна освіта, міжнародне співробітництво, мультикультуралізм, Національна доктрина розвитку освіти, культурне різноманіття, толерантність.

Tkachenko Lidiia Petrivna Doctor of Science in Pedagogy, Full Professor, Head of The Department of Theory and Methods of Teaching Philology Disciplines in Preschool, Primary and Special Education, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Alchevskykh St., 29, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0002-6375-3558>

Dobrovolska Nataliia Leonidivna Associate Professor of the Department of German Languages and Translation, Odesa Polytechnic National University, Shevchenko Ave., 1, Odesa, 65044, <https://orcid.org/0000-0001-9133-285X>

Yermakova Svitlana Stanislavivna Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Pedagogy and Psychology, International Humanities University, Fontanska doroha, 33, Odesa, 65000, <https://orcid.org/0000-0001-9524-518X>

INTERCULTURAL EDUCATION AND DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL COOPERATION IN HIGHER EDUCATION

Abstract. The article is devoted to the study of intercultural education as one of the important prerequisites for the development of international cooperation in higher education. The relevance of the study is due to the growing need for international cooperation in higher education and the formation of a tolerant and open educational environment. In today's globalized world, it is important to understand and respect cultural diversity in order to function successfully in the context of international interaction.

The purpose of the article is to develop ways to solve the problems that impede the full implementation of intercultural education in Ukrainian higher education institutions as an important prerequisite for the development of international cooperation in higher education. To achieve the goal, the study solved a number of tasks: the essence of the concept of "intercultural education" and the importance of intercultural education for the development of international cooperation in higher education; analyzed the current state of intercultural education in Ukraine; identified current problems that hinder the full implementation of intercultural education in higher education institutions of Ukraine as an important prerequisite for the development of international cooperation in higher education; proposed ways to solve them. The study used general scientific methods of cognition: theoretical analysis, synthesis, description, systematization, comparison and generalization.

The study found that intercultural education is crucial for the development of international cooperation in higher education. However, its full implementation is hampered by a number of problems, including shortage of specialists in the field of multicultural education, mismatch between education and the labor market, imperfect regulatory framework, and ignoring the best international practices. Solving these problems requires a comprehensive approach that will include training of specialists in the field of multicultural education, implementation of mechanisms of interaction between higher education institutions and employers to ensure that educational programs meet the needs of the labor market, development of clear standards and requirements for the implementation of intercultural education in Ukrainian higher education institutions, study and implementation of the best international practices in the field of intercultural education.

The practical value of the research results lies in the possibility of their application to develop specific strategies and recommendations aimed at improving the system of intercultural education in Ukrainian higher education institutions.

Keywords: intercultural education, international cooperation, multiculturalism, National Doctrine of Education Development, cultural diversity, tolerance.

Постановка проблеми. Україна, як країна, що проходить складний шлях державотворення, стикається з безліччю викликів, які потребують комплексних рішень. Центральне місце у подоланні цих викликів посідає освіта, оскільки заклади освіти як соціальні інституції відіграють вирішальну роль у формуванні громадян, здатних зробити свій внесок у розбудову демократичного суспільства.

В цьому контексті особливого значення набуває міжкультурна освіта. Акцентуючи увагу на міжкультурній комунікації та взаєморозумінні, вона виховує покоління громадян, які володіють не лише глибоким розумінням своєї культури, але й вміють ефективно співпрацювати з представниками інших етнічних та культурних груп. Міжкультурна освіта сприяє формуванню толерантності, відкритості до нового та вмінню шанувати різноманіття. Однак значення міжкультурної освіти виходить далеко за межі збагачення освітнього досвіду чи сприяння культурно різноманітному навчальному середовищу. Вона закладає підґрунтя для розвитку міжнародного співробітництва у вищій школі, що є критично важливим компонентом еволюції закладів вищої освіти.

Міжнародне співробітництво слугує каналом для обміну знаннями, дослідженнями та інноваційними практиками. Вступаючи в партнерські відносини з установами з усього світу, українські заклади вищої освіти можуть ознайомити студентів і викладачів з різноманітними перспективами, методологіями та підходами, збагачуючи загальний освітній досвід. Таке знайомство виходить за межі теоретичної сфери, забезпечуючи практичне розуміння викликів і можливостей глобалізованого світу.

Крім того, міжнародна співпраця у сфері вищої освіти сприяє створенню атмосфери академічної досконалості, оскільки заклади вищої освіти України прагнуть відповідати міжнародним стандартам і орієнтирам. Прагнення до досконалості приносить користь не лише закладам-учасникам, але й підвищує загальну репутацію української вищої освіти на світовій арені. Це позиціонує країну як привабливе місце для іноземних студентів та науковців, сприяючи обміну ідеями та створюючи яскраве, багатокультурне навчальне середовище.

Однак успіх міжнародного співробітництва у вищій школі залежить від готовності закладів вищої освіти сприймати різноманітність, долати культурні бар'єри та адаптуватися до різних академічних структур.

Таким чином, міжкультурна освіта стає фундаментальною передумовою ефективної міжнародної співпраці. Навички, що розвиваються завдяки міжкультурній освіті, такі як адаптивність, міжкультурна комунікація та глобальне мислення, слугують основою для побудови плідних партнерських відносин на міжнародній арені.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість досліджень та наукових публікацій свідчить про високий інтерес до теми міжкультурної освіти. Багато вчених приділяють увагу цьому питанню, серед яких варто відзначити Ларіну Н. Б. [1], Агадулліна Р. [2], Болгаріну В. та Лощену І. [3], Голік Л. [4], Матвеєву Ю. [5], Безух Ю. С. [6], Воробйову Ж. Ю. [9] та інших. Однак недостатньо уваги приділяється вивченню міжкультурної освіти як ключового аспекту розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Мета статті – розроблення шляхів вирішення проблем, які перешкоджають повноцінному впровадженню міжкультурної освіти в закладах вищої освіти України як важливої передумови розвитку міжнародного співробітництва у вищій школі.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до розкриття теми дослідження, необхідно визначити сутність поняття «міжкультурна освіта». У навчальній та методичній літературі можна зустріти два словосполучення – «міжкультурна освіта» та «полікультурна освіта». Зазначені поняття функціонують як синоніми. Зокрема, Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) та Рада Європи включають у свої документи термін «міжкультурна освіта», в той час як Організація з економічного розвитку і співпраці використовує поняття «полікультурна освіта» [1].

Перші спроби визначити поняття «міжкультурна (полікультурна) освіта» зроблені у Міжнародному педагогічному словнику 1977 року. В ньому полікультурна освіта розглядається як віддзеркалення ідеалів культурного плюралізму в освітній сфері. У 90-х роках 20-го століття термін «multicultural education» визначила Міжнародна енциклопедія освіти, відповідно до якої це «педагогічний процес, у якому представлено кілька культур, що відрізняються мовою, етнічністю, національністю чи расовими ознаками» [10].

Вітчизняний науковець Агадуллін Р. розглядає міжкультурну освіту як нову стратегію, що визначає структурно-змістову організацію навчально-виховного процесу. В основі цієї стратегії – принципи гуманізму, демократизму, культурного діалогу і врахування культурно-психічних чинників розвитку особистості [2]. Дослідниці Болгаріна В. та Лощену І. визначають міжкультурну освіту як освіту, в якій

ключовими поняттями є культура як вселюдське явище. На їхню думку, міжкультурна освіта допомагає особистості пройти від освоєння етнічної та національної культур до усвідомлення спільності інтересів різних народів у їхньому прагненні до миру, злагоди та прогресу через культурний розвиток [3].

Зі свого боку, Голік Л. підкреслює загальні цілі полікультурного виховання, які включають в себе розуміння інших культур, народів і цивілізацій, а також повагу до них. Досягнення цих цілей передбачає усвідомлення необхідності взаєморозуміння та співпраці між народами [4].

Враховуючи думки різних дослідників, можна зробити висновок, що міжкультурна (полікультурна) освіта представляє собою комплексний підхід до навчання та виховання, який враховує культурні різноманітності та сприяє розвитку інтеркультурного розуміння, гуманізму, та гармонії у сучасному світі. Це поняття визначається не лише як педагогічний процес, але й як стратегія, спрямована на формування свідомості студентів, їхнього пізнання та поваги до різноманітності культур.

Міжкультурна освіта має вирішальне значення для розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти в Україні з кількох причин:

- *культурна обізнаність.* Мультикультурна освіта виховує культурну чутливість, дозволяючи українським студентам з повагою ставитися до різних точок зору. Така культурна обізнаність необхідна для ефективної співпраці з міжнародними колегами та установами;
- *побудова міжнародної репутації.* Мультикультурна освіта підвищує міжнародну репутацію закладів вищої освіти (ЗВО) України. Різноманітне та інклюзивне академічне середовище приваблює студентів і дослідників з усього світу, що робить Україну привабливим місцем для міжнародного співробітництва;
- *готовність до міжнародної кар'єри.* Випускники, які отримали мультикультурну освіту, добре підготовлені до міжнародної кар'єри. Вони володіють навичками міжкультурної комунікації та адаптивністю, необхідними для досягнення успіху на глобально взаємопов'язаному ринку праці;
- *культурна дипломатія.* Міжкультурна освіта слугує формою культурної дипломатії, що дозволяє Україні продемонструвати своє культурне багатство. Така позитивна репрезентація сприяє доброзичливості, зміцнює міжнародні відносини та заохочує до співпраці з установами по всьому світу;

- *спільні дослідницькі проекти.* Українські дослідники можуть брати участь у спільних міжнародних проектах, обмінюватися знаннями та робити внесок у розвиток різних галузей;
- *програми обміну та можливості для навчання.* Мультикультурна освіта заохочує участь у міжнародних програмах обміну, надаючи українським студентам безцінний навчальний досвід. Знайомство з різними освітніми системами та культурами сприяє їхньому академічному та особистісному зростанню [5].

Отже, міжкультурна освіта має вирішальне значення для розвитку міжнародного співробітництва у вищій школі, оскільки вона не лише формує глибоке розуміння та повагу до культурного різноманіття, але і надає студентам ключові навички для ефективної співпраці в глобальному освітньому середовищі.

Розвиток міжкультурної освіти в Україні відбувається порівняно повільніше, ніж у провідних країнах світу, таких як США, Канада та Велика Британія. Усвідомлення важливості міжкультурної освіти в нашій державі з'явилося лише наприкінці 20-го – на початку 21-го століть. Принципи мультикультуралізму закладені в різних національних документах, зокрема в Конституції України, Законі України «Про освіту», Національній доктрині розвитку освіти, Концепції національно-патріотичного виховання, Законі «Про вищу освіту» тощо [6].

Національна доктрина розвитку освіти, зокрема, стверджує, що міжкультурна освіта є невід'ємною складовою національної освіти України [7].

Стаття 11 Конституції України чітко окреслює зобов'язання держави сприяти консолідації та розвитку української нації. Вона наголошує на сприянні розвитку історичної свідомості, традицій і культури, а також етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин в Україні [8].

Пріоритетність міжкультурної освіти студентської молоді є одним з основних напрямків роботи багатьох українських університетів, зокрема, Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка, Бердянського державного педагогічного університету, Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини та інших [9]. Водночас, у той час як у США, Канаді та Великій Британії існують окремі програми міжкультурної освіти, українські ЗВО інтегрують лише деякі її елементи у свої навчальні програми. Це негативно впливає не лише на формування глибокого розуміння та поваги до культурного різноманіття, а й на

розвиток міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти. Хоча держава сприяє міжнародному співробітництву вищій школі, здійснюючи заходи щодо його розвитку та зміцнення в межах міжнародних договорів та угод, така ініціатива є недостатньою. Заклади вищої освіти України не приділяють достатньо уваги цьому питанню, ігноруючи важливі аспекти міжкультурної освіти та обираючи нестійкі стратегії свого розвитку [5].

Повноцінному впровадженню мультикультурної освіти в українські заклади вищої освіти заважає низка проблем, таких як:

- *брак профільних фахівців.* Існує дефіцит фахівців у сфері полікультурної освіти, які можуть забезпечити ефективно впровадження різноманітних освітніх підходів;
- *невідповідність між освітою та ринком праці.* Невідповідність освітніх програм реальним потребам ринку праці призводить до відсутності зв'язку між освітою та можливостями працевлаштування випускників;
- *недосконала нормативно-правова база.* Існує потреба в удосконаленні нормативно-правової бази для підтримки інтеграції міжкультурної освіти у вищу освіту;
- *ігнорування найкращих світових практик.* Існує потреба в поглибленні розуміння та обізнаності про успішні світові практики в галузі міжкультурної освіти через літературу, інтернет-джерела та документальні фільми.

Вирішення цих проблем потребує комплексного підходу.

По-перше, необхідно спрямувати інвестиції у підготовку фахівців у сфері полікультурної освіти, забезпечуючи належний розвиток цієї галузі. Зокрема, розвитку відповідних кадрів можуть сприяти ініціативи щодо створення спеціалізованих програм та курсів з мультикультурної освіти.

По-друге, необхідно впроваджувати механізми взаємодії між ЗВО та роботодавцями для забезпечення відповідності освітніх програм потребам ринку праці. Це може включати партнерства з компаніями, стажування та розвиток практичних навичок студентів.

По-третє, важливо зміцнити нормативно-правову базу, розробивши чіткі стандарти та вимоги до впровадження міжкультурної освіти в українських закладах вищої освіти. Це допоможе створити стійку систему, яка сприятиме інтеграції міжкультурних аспектів в освітній процес.

По-четверте, необхідно вивчати та впроваджувати найкращі світові практики в галузі міжкультурної освіти. Це може бути досягнуто через активний обмін досвідом з іноземними університетами, вивчення

їхніх програм та методик, а також залучення міжнародних експертів до процесу розробки та впровадження програм [9].

В цілому, вирішення цих проблем створить сприятливі умови для повноцінного впровадження міжкультурної освіти в українські заклади вищої освіти, що, в свою чергу, позитивно впливатиме на формування глибокого розуміння та поваги до культурного різноманіття у студентів, а також на розвиток міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти.

Висновки. Міжкультурна освіта в Україні має важливе значення для розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, адже сприяє формуванню толерантного й відкритого освітнього середовища, глибокому розумінню та повазі до культурного різноманіття. Однак існують серйозні проблеми, які заважають її повноцінному впровадженню, включаючи дефіцит фахівців у сфері полікультурної освіти, невідповідність освітніх програм реальним потребам ринку праці, недосконалість нормативно-правової бази та ігнорування кращих світових практик.

Для вирішення цих проблем необхідний комплексний підхід, який включатиме підготовку фахівців у сфері полікультурної освіти, співпрацю між закладами вищої освіти та роботодавцями, розробку чітких стандартів та вимог до впровадження міжкультурної освіти, а також вивчення та впровадження найкращих світових практик.

Отримані результати можуть мати практичне застосування у формуванні конкретних стратегій та рекомендацій для подальшого вдосконалення системи міжкультурної освіти в українських закладах вищої освіти.

Література:

1. Ларіна Н. Б. Міжкультурна освіта державного службовця в контексті європейських стандартів: навч. посіб. Київ: Вид-во НАДУ, 2010. 100 с.
2. Агадулін Р. Полікультурна освіта: методолого-теоретичний аспект. *Педагогіка і психологія*. 2004. № 3. С.25-27
3. Болгаріна В., Лощенова І. Культура і полікультурна освіта. *Шлях освіти*. 2002. №2. С.3-6
4. Голік Л. Полікультурна освіта в Україні. *Завуч*. 1999. № 29/35. С. 18-21
5. Матвеева Ю. Роль міжнародного співробітництва у розвитку вищої освіти в Україні. *Громадський простір*. 2021. URL: <https://www.prostir.ua/?library=rol-mizhnarodnoho-spivrobotnytstva-u-rozvytku-vyschoji-osvity-v-ukrajini>
6. Безух Ю. С. Тенденції розвитку полікультурної освіти в Україні. *Збірник наук. пр. Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини*. Умань: ПП Жовтий О. О., 2014. Ч. 1. С. 30 – 37
7. Національна доктрина розвитку освіти: затверджена Указом ПУ від 17 квітня 2002 року № 347/2002. ВРУ. 2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
8. Конституція України від 28 червня 1996 року. ВРУ. 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

9. Воробйова Ж. У. Полікультурна освіта та соціалізація студентської молоді в закладах вищої освіти Європи та США. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. 2020. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/20c55dca-8f63-447a-a13d-87c4eeb68114/content>

10. The International Encyclopedia of education / Vol. 7. Oxford: Pergamon Press, 1994. P. 3963

11. Верхоглядова Н. І., Сидоров О. А. Підходи до розуміння інтелектуального потенціалу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 18. Ч. 1. С. 77–80. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_1_2018ua/17.pdf

12. Кудин С. І., Федик М. В., Фурман Д. Г. Управління людським капіталом в умовах пандемічної нестабільності. Наукові перспективи. 2022. №4(22). С. 194-207. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1474/1472>

References:

1. Larina, N. B. (2010). Mizhkul'turna osvita derzhavnoho sluzhbovtsya v konteksti yevropeys'kykh standartiv: navch. Posib [Intercultural education of a civil servant in the context of European standards: teaching. manual Kyiv]. Kyiv: Vyd-vo NADU, 100 [in Ukrainian].

2. Ahadullin, R. (2004). Pol i kul'tur na osvita: metodoloho-teoretychnyy aspekt [Gender and culture on education: methodological and theoretical aspect]. *Pedahohika i psykholohiya*, 3, 25-27 [in Ukrainian].

3. Bolharina, V., Loshchenova, I. (2002). Kul'tura i polikul'turna osvita [Culture and multicultural education]. *Shlyakh osvity*, 2, 3-6 [in Ukrainian].

4. Holik, L. (1999). Polikul'turna osvita v Ukrayini [Polycultural education in Ukraine]. *Zavuch*, 29/35, 18-21 [in Ukrainian].

5. Matvyeyeva, YU. (2021). Rol' mizhnarodnoho spivrobotnytstva u rozvytku vyshchoyi osvity v Ukrayini [The role of international cooperation in the development of higher education in Ukraine]. *Hromads'kyy prostir*. Retrieved from: <https://www.prostir.ua/?library=rol-mizhnarodnoho-spivrobotnytstva-u-rozvytku-vyschoji-osvity-v-ukrajini> [in Ukrainian].

6. Bezukh, YU. S. (2014). Tendentsiyi rozvytku polikul'turnoyi osvity v Ukrayini. *Zbirnyk nauk. pr. Umans'koho derzh. ped. un-tu imeni Pavla Tychyny* [Trends in the development of multicultural education in Ukraine]. Uman': PP Zhovtyy O. O., 1, 30 – 37 [in Ukrainian].

7. Natsional'na doktryna rozvytku osvity: zatverdzhena Ukazom PU vid 17 kvitnya 2002 roku № 347/2002. (2002). [National doctrine of education development: approved by Decree of the PU of April 17, 2002 No. 347/2002]. VRU. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text> [in Ukrainian].

8. Konstytutsiya Ukrayiny vid 28 chervnya 1996 roku. (1996). [Constitution of Ukraine dated June 28, 1996]. VRU. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].

9. Vorobyova, ZH. U. (2020). Polikul'turna osvita ta sotsializatsiya student-s'koyi molodi v zakladakh vyshchoyi osvity Yevropy ta SSHA [Multicultural education and socialization of student youth in higher education institutions of Europe and the USA]. *Kyyivs'kyy natsional'nyy ekonomichnyy universytet imeni Vadyma Het'mana*. Retrieved from: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/20c55dca-8f63-447a-a13d-87c4eeb68114/content> [in Ukrainian].

10. The International Encyclopedia of education / Vol. 7. (1994). Oxford: Pergamon Press, 3963 [in English].

11. Verkhoglyadova, N. I., & Sydorov, O. A. (2018). Pidkhody do rozuminnia intelektualnoho potentsialu [Approaches to intellectual potential]. Uzhorod National University Herald. International Economic Relations And World Economy, 18(1), 77–80. Retrieved from: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/18_1_2018ua/17.pdf [in Ukrainian].

12. Kudyn, S., Fedyk, M., & Furman, D. (2022). Upravlinnia liudskym kapitalom v umovakh pandemichnoi nesta-bilnosti [Human capital management in the conditions of pandemic instability]. Naukovi perspektyvy, 4(22), 194–207. Retrieved from: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/1474/1472> [in Ukrainian].